

T. XXVIII (2025) Z. 3 (79)
ISSN 1509-1074
10.24425/rhpp.2025.156203

ROCZNIK
HISTORII PRASY POLSKIEJ

Annales Silesiae (1960–2009):
An academic yearbook
based in Wrocław

**„Annales Silesiae”
(1960–2009) —
wrocławski rocznik
naukowy**

Instytut Nauk o Informatyce i Mediach
Uniwersytet Wrocławski
Pl. Uniwersytecki 9/13
PL 50-137 Wrocław
e-mail: bozena.koredczuk@uwr.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0003-0388-9346>

**Bożena
KOREDCHUK**

KEY WORDS:

Polish academic journals in the 20th–21st century,
Silesia, Wrocław, post-1945 Silesian studies,
Wrocław Scientific Society, promotion
of Polish research abroad

SŁOWA KLUCZOWE:

„Annales Silesiae”, Wrocławskie Towarzystwo
Naukowe, polskie czasopisma naukowe XX–XXI wieku,
Śląsk — czasopisma, badania śląskoznawcze
po II wojnie światowej, upowszechnianie nauki polskiej,
społeczny ruch naukowy

Streszczenie

„*Annales Silesiae*” to czasopismo naukowe wydawane we Wrocławiu w latach 1960–2009 (vol. I–XXXVI) przez Wrocławskie Towarzystwo Naukowe jako rocznik, jednak w XXI wieku ukazywało się już nieregularnie. Jego redaktorami byli kolejno: Adam Wanke, Stanisław Hubert, Jan Trzynadłowski, Jacek Kolbuszewski i Jerzy Fabiszewski. Na łamach tego periodyku prezentowano najważniejsze osiągnięcia śląskiej nauki i jej instytucji, zwłaszcza w zakresie dyscyplin humanistycznych, technicznych i przyrodniczych. Początkowo publikowano w nim prace w wersji dwujęzycznej, polsko-angielskiej, a następnie drukowano artykuły w językach kongresowych, głównie w angielskim, rzadziej niemieckim i francuskim, a już ostatnie roczniki ukazały się tylko po polsku. Głównym celem tego czasopisma było upowszechnianie na forum międzynarodowym wiedzy o Śląsku i badań śląskoznawczych prowadzonych przez uczonych polskich po 1945 r. W artykule skoncentrowano się na ogólnej prezentacji tego tytułu od strony formalnej i zawartości treściowej. Analizie — z autopsji — poddanych zostało 36 roczników tego tytułu. Przeprowadzony rekonesans badawczy pozwolił na stwierdzenie, że pomimo prowadzonej restrykcyjnej polityki naukowej państwa socjalistycznego w odniesieniu do towarzystw naukowych, czasopismo to rzetelnie propagowało naukę polską, a szczególnie wrocławską na forum międzynarodowym i powinno się stać w przyszłości przedmiotem szerszej monografii naukowej.

Summary

Annales Silesiae is an academic journal published as a yearbook in Wrocław from 1960 until 2009 (vols. I–XXXVI) by the Wrocław Scientific Society; subsequent volumes are published irregularly. Its editors-in-chief were, in chronological order, Adam Wanke, Stanisław Hubert, Jan Trzynadłowski, Jacek Kolbuszewski, and Jerzy Fabiszewski. *Annales Silesiae* present the most significant research work conducted in Silesia, particularly in the field of humanities, engineering, and natural sciences. The early volumes were bilingual, Polish and English; later, the editors decided to admit other languages from the UN top six. In practice, English kept its dominant position against the inroads of German and French. Most recently, however, the *Annales* have been published exclusively in Polish. The main goal of the journal is to share information about Silesia and the achievements of Polish Silesia-based scholars after 1945. The article presents a formal description of the journal and a content analysis of all of its thirty-six volumes. The results suggest that the journal successfully carried on with its mission to promote Polish science, especially that of Wrocław, in spite the restrictive policies of the socialist state towards non-governmental institutions. The good work of the *Annales Silesiae* needs proper acknowledgment, especially in the form a monograph that would take broad view of this fascinating project.

Wstęp

Inicjatywa wydawania czasopisma naukowego „Annales Silesiae” wyszła z kręgu uczonych — członków Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego (dalej: WTN) już u schyłku lat pięćdziesiątych XX wieku. WTN zostało powołane do życia w czerwcu 1946 r. i od początku bardzo prężnie działało, nawiązując bezpośrednio do tradycji dwóch przedwojennych lwowskich towarzystw naukowych, takich jak: Towarzystwo dla Popierania Nauki Polskiej we Lwowie (1901–1919), a szczególnie do Towarzystwa Naukowego we Lwowie (1920–1939). Ta lwowska tradycja dała podwaliny pod płaszczyznę współpracy w ramach WTN uczonym reprezentującym różne dyscypliny naukowe, po wojnie związanych przez swoją aktywność akademicką z Ziemią Zachodnimi, które „powróciły do Macierzy”, a szczególnie z uczelniami wrocławskimi. U progu lat sześćdziesiątych Wrocław był jednym z prężniej rozwijających się ośrodków naukowych w kraju, w którym funkcjonowało 8 wyższych uczelni, w tym dwie wiodące, uruchomione od razu po zakończeniu działań wojennych w maju 1945 r. czyli Uniwersytet i Politechnika (jeszcze wówczas jako jedna uczelnia, od 1949 r. jako osobne, samodzielne szkoły wyższe), ale także sześć Wyższych Szkół: Rolnicza, Ekonomiczna, Pedagogiczna, Wychowania Fizycznego, Sztuk Plastycznych i Muzyczna oraz Akademia Medyczna i Szkoła Inżynierska NOT-u. Zainteresowaniem badaczy cieszyła się, przeniesiona ze Lwowa do Wrocławia, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, ale też przejęte przez Polaków na Ziemiach Odzyskanych ponemieckie zbiory biblioteczne zgromadzone w Bibliotece Uniwersyteckiej¹. Równie szybko zaczęły powstawać we Wrocławiu liczne towarzystwa naukowe, zarówno ogólne, o charakterze regionalnym (głównie WTN), jak i oddziały wrocławskie ogólnopolskich specjalistycznych towarzystw naukowych (m.in. Archeologicznego, Botanicznego, Chemicznego, Lekarskiego i wielu innych) oraz filie stowarzyszeń naukowych — instytutów naukowo-badawczych (m.in. Instytutu Śląskiego w Katowicach, a następnie Instytutu Śląskiego w Opolu czy Instytutu Zachodniego w Poznaniu), a także inne lokalne stowarzyszenia naukowe, literackie

¹ A. Wrzosek, *Dolny Śląsk*, [w:] *Odbudowa Ziemi Odzyskanych (1945–1955)*, red. K. Piwowarski, S. Zajchowska, Poznań 1957, s. 96.

i kulturalne o charakterze towarzystw naukowych (m.in. Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, Towarzystwo Miłośników Muzyki itp.)². Wydawały one czasopisma naukowe, często nawiązujące nie tylko tematyką, ale i tytułem do tych z przedwojennym rodowodem, przykładem „Kosmos” (od 1876 r.), „Eos” (od 1894 r.) czy „Pamiętnik Literacki” (od 1905 r.)³. Dążono do szerokiego upowszechniania wyników badań uczonych wrocławskich, stąd od początku istnienia WTN, prowadzono również działalność wydawniczą⁴.

Po II wojnie światowej elementem konsolidującym działania środowisk naukowych w zakresie popularyzacji nauki stała się kwestia Ziemi Zachodnich. Zgodnie z ustaleniami Renaty M. Zajac „wszyscy byli zgodni co do tego, że upowszechnianie wiedzy o tzw. Ziemiach Odzyskanych stanowiło obowiązek państwowy i narodowy, aby z repatriantów ukształtować obywateli jednolitego państwa znających historię polskości na tych terenach”⁵. W latach pięćdziesiątych w PRL-u nastąpiła zmiana polityki naukowej w stosunku do społecznego ruchu naukowego. Na I Kongresie Nauki Polskiej w 1951 r. podkreślano rolę nauki w przemianach społecznych i w budowie podstaw socjalizmu, czemu miały sprzyjać regionalne towarzystwa naukowe. W tym samym roku powołano Polską Akademię Nauk jako organ m.in. nadzorujący działalność towarzystw naukowych oraz warunki ich finansowania. Z kolei ośrodki uniwersyteckie i skupione w nich środowiska naukowe otrzymały nowe zadanie — zgodnie z decyzją władz państwowych — popularyzację odkryć i ustaleń lokalnych badaczy szerszemu kręgowi odbiorców jako elementu „przebudowy świadomości społeczeństwa”⁶.

² Por. B. Koredczuk, *Powstanie i rozwój towarzystw naukowych we Wrocławiu w latach 1945–1949*, [w:] *Dokonania regionalnego ruchu naukowego w Polsce. W dwudziestolecie Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, pod red. D. Wańki, Kalisz 2008, s. 59–72.

³ G. Wrona, *Wrocławskie czasopisma społecznego ruchu naukowego w latach 1945–2007*, [w:] *Prasa Dolnego Śląska — teoria, tradycja, współczesność*, red. J. Jarowiecki, G. Nieć, Wrocław 2007, s. 163–170.

⁴ W dorobku Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego specjalne miejsce od początku jego istnienia zajmowała — obok działalności naukowej i popularyzatorskiej — działalność wydawnicza. W tym zakresie WTN bardzo szybko pozyskało drukarnię, a już w latach pięćdziesiątych XX wieku odnotowało poważne osiągnięcia publikacyjne, wydając monografie naukowe w ramach serii wydawniczych przypisanych do poszczególnych Komisji WTN, m.in. *Śląskie Prace Bibliograficzne (Bibliologiczne od 1979 r.) i Bibliotekoznawcze*, t. 1 (1955) (Komisja Bibliologii i Bibliotekoznawstwa WTN), *Rozprawy Komisji Historii Sztuki*, t. (1956) czy *Rozprawy Komisji Językowej*, t. 1 (1957). W początkowym okresie działalności WTN wydało serię tekstów źródłowych *Orbis Polonicus* (1945–1952), a przez wiele lat ukazywały się *Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego* (Seria A i Seria B) oraz czasopisma, w tym „*Annales Silesiae*”, por. *Dziedzictwo wydawnicze TPNP, TNL i WTN 1901–2022*, red. G. Potężny, Wrocław 2022; B. Koredczuk, *Badania nad książką, biblioteką i informacją w kręgu towarzystw naukowych. Komisja Bibliologii i Bibliotekoznawstwa WTN (1953–2003)*, Wrocław 2021, s. 293–300.

⁵ R.M. Zajac, *Czasopisma popularnonaukowe w Polsce w latach 1945–1989*, Kraków 2016, s. 28.

⁶ P. Nowak, *Powojenna prasa naukowa w Polsce. Rozmiary produkcji i wybrane czynniki rozwoju*, „Zeszyty Prasoznawcze” R. XLII (1999), nr 1–2, s. 129–130.

Znaczne ożywienie działań w tym zakresie nastąpiło po 1956 r.⁷ Można założyć, że w te wytyczne wpisało się wydawanie czasopisma „Annales Silesiae” jako organu WTN. Jednak należy podkreślić, że również inicjatywa powstania tego tytułu miała drugie drugie oblicze, wynikała z nawiązania do prekursora WTN, czyli Towarzystwa dla Popierania Nauki Polskiej we Lwowie, które wydawało „Bulletin de la Société Polonaise pour l’Avancement des Sciences”, ukierunkowany na upowszechnianie wiedzy⁸. Podobnie w latach 1947–1956 we Wrocławiu ukazywał się organ WTN przeznaczony dla zagranicy, a informujący o pracach naukowych Towarzystwa pt. „Comptes rendus de la Société des Sciences et des Lettres de Wrocław” pod red. Franciszka Longchamps, jednak zaprzestano publikowania i ponownie powrócono do idei upowszechniania u progu lat sześćdziesiątych XX wieku. „Annales Silesiae” podobnie jak wspomniane wcześniej periodyki o francuskich tytułach, zarówno lwowski, jak i wrocławski, dla odmiany otrzymał tytuł łaciński i zaczął się ukazywać w 1960 r. jako kwartalnik w języku angielskim i innych językach kongresowych. Tematycznie został ukierunkowany na badania humanistyczne i przyrodnicze prowadzone na Śląsku po 1945 r. i dotyczące Śląska, które starano się upowszechnić na forum krajowym, ale przede wszystkim międzynarodowym. Przez cały okres ukazywania się był on przesyłany do największych bibliotek na świecie w ramach prowadzonej przez WTN wymiany zagranicznej publikacji naukowych⁹.

Artykuł ma na celu omówienie czasopisma „Annales Silesiae” zarówno od strony wydawniczej, jak i zawartości treściowej w następstwie przeprowadzonego z autopsji przeglądu zawartości wszystkich roczników, wykorzystując metodę analizy i krytyki piśmiennictwa. Tytuł ten został wybrany nieprzypadkowo, gdyż w 2025 r. przypada 65. rocznica ukazania się pierwszego rocznika, co skłania do bliższego przyjrzenia się jego profilowi naukowemu i tematyce oraz do podsumowań, tym bardziej że dotychczas nie był on przedmiotem szerszych studiów prasoznawczych. Jedynie garść informacji na jego temat można znaleźć w pracach syntetyzujących, poświęconych czasopismom naukowym w Polsce w XX wieku¹⁰ lub historii WTN¹¹.

Analiza „Annales Silesiae” zarówno od strony formalnej, ale głównie ze względu na bogatą zawartość treściową ukierunkowaną na propagowanie nauki wrocławskiej i śląskiej na arenie międzynarodowej w trudnych czasach PRL-u, jak i po

⁷ R.M. Zając, *Czasopisma popularnonaukowe...*, s. 29–30.

⁸ Czasopismo „Bulletin de la Société Polonaise pour l’Avancement des Sciences”, ukazywało się w latach 1901–1913 we Lwowie, a jego redaktorem był Oswald Balzer, zob. <https://dbs.ossolineum.pl/lwow/pozycja.php?id=5193&s=15&search=> [dostęp: 22.10.2024].

⁹ Por. *Dziedzictwo wydawnicze...*, s. 7.

¹⁰ Por. m.in. G. Wrona, *Wrocławskie czasopisma...*, s. 163–170; M. Wyrzykowska, „*Annales Silesiae*”, [w:] *Encyklopedia Wrocławia*, red. nauk. J. Harasimowicz, wyd. II popr. i uzupełn., Wrocław 2001, s. 32.

¹¹ Por. np. *75 lat Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, 120 lat tradycji lwowskiej*, pod red. G. Potężny, Wrocław 2021 (szczególnie s. 189–216); *Wrocławskie Towarzystwo Naukowe 1946–1996*, red. M. Inglot, Wrocław 1996 i wiele innych publikacji jubileuszowych WTN.

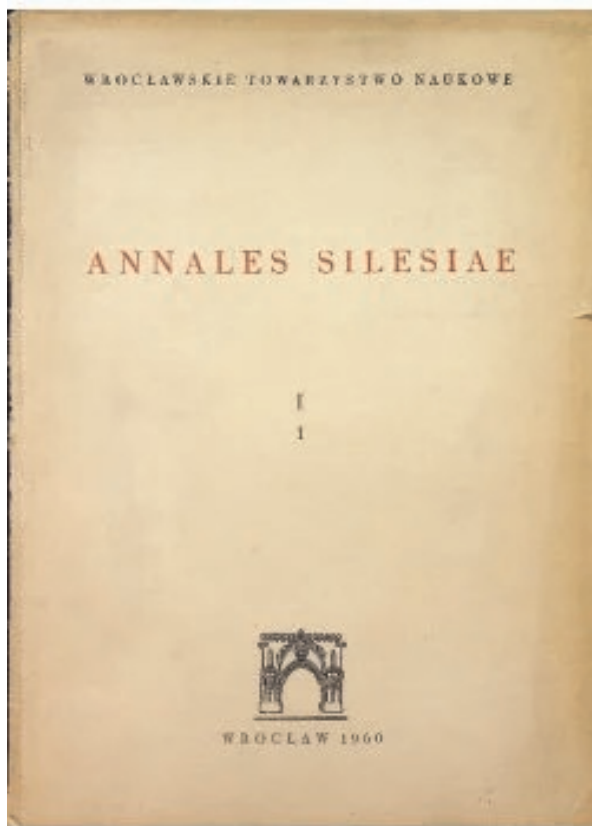
transformacji ustrojowej, może prowadzić do interesujących wniosków, o czym poniżej. Wszystkie roczniki tego czasopisma przeanalizowano na podstawie egzemplarza przechowywanego w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu w Dziale Czasopism, sygn. 298.776 I.

Geneza pisma, redaktorzy, cechy formalnowydawnicze

Czasopismo „Annales Silesiae” wychodziło w latach 1960–2009¹². Jedynie w pierwszym roku ukazywania się wyszło w czterech zeszytach, ale potraktowano je łącznie jako rocznik I, i tę ciągłość roczną (niekiedy podawaną w katalogach bibliotek naukowych jako wolumin — vol., nie rocznik) udało się utrzymać do okresu transformacji ustrojowej. Po tym czasie wychodziło jeszcze w miarę systematycznie z jedyną przerwą na lata 1992–1993, a w XXI wieku już nieregularnie, z pominięciem lat 2002, 2006 i 2008. Niektóre roczniki były podwójne, przy czym vol. 3 obejmował lata 1966–1967. W 1981 ukazały się dwa woluminy: 10. i 11., podobnie w 1986 vol. 15.–16. oraz w 1988 r. vol. 17. i 18. Łącznie wyszło 36 woluminów.

W latach 1960–1972 tytuł ten wydawało Państwowe Wydawnictwo Naukowe Oddział Wrocławski, a drukowano go (aż do 1981 r.) we Wrocławskiej Drukarni Naukowej. Początkowo w 1960 r. nr 1 ukazał się w nakładzie 2 tys. egzemplarzy, ale już nr 2 z tego samego roku wydrukowano jedynie w 1500 egzemplarzach, by z kolejnym rocznikiem liczbę wydanych egzemplarzy systematycznie zmniejszać, przy czym w 1982 r. spadła ona najniżej — do 95 egz. W latach 1984–1988 znów nakład wzrósł do poziomu 350 egzemplarzy, a już od roku 1990 takich danych nie podawano w stopce redakcyjnej. Cena wyjściowa w 1960 r. jednego egzemplarza wynosiła 35 zł, ale właściwie za każdym razem była inna, oscylowała między 18 a 45 zł., co prawdopodobnie uzależniano od objętości danego numeru (w przypadku rocznika I), później rocznika i roku wydania. Najczęściej numery/woluminy miały objętość 7–8,5 arkuszy wydawniczych (a.w.), a były też o znacznie większej objętości (np. vol. I nr 4 — 13,75 a.w.; vol. III — 10,25 a.w.; vol. IV — 10 a.w.). Stąd też cena pojedynczego numeru ulegała zmianie i zależała od sytuacji gospodar-

¹² W katalogach bibliotek naukowych odnotowano tylko ukazywanie się tego tytułu do 2009 r. por. np. <https://katalog.bu.uni.wroc.pl/lib/item?id=chamo:74584&fromLocationLink=false&theme=system>; https://omnis-umcs.primo.exlibrisgroup.com/discovery/fulldisplay?docid=alma991005083309707661&context=L&vid=48OMNIS_UMCS:UMCS&lang=pl&search_scope=MyInst_and_CI&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=Everything&query=any,contains,annales%20silesiae&offset=0, jednak na stronie WTN ujęto, że czasopismo to ukazywało się do 2011, choć wydaje się, że jest to pomyłka, por. <https://wtn.wroclaw.pl/seria-b/>, gdyż nie ma takich roczników tego tytułu w zbiorach wrocławskich bibliotek naukowych.

Ryc. 1. „Annales Silesiae” tom I, zes. 2

czej kraju. Od tomu 20 z 1990 r. redakcja nie zamieszczała danych ani o wysokości nakładu, ani o cenie jednego egzemplarza.

Szukając dokładniejszych informacji o genezie tego czasopisma, przejrano *Sprawozdania WTN* za lata 1959–1962. Jedynie w opublikowanym *Sprawozdaniu Sekretarza Generalnego WTN za 1960 r.* odnotowano, że „Państwowe Wydawnictwo Naukowe wydało jeden tom »Annales Silesiae« (11,5 ark.)”¹³, bliżej nie uzasadniając inauguracji tego tytułu, powodów jego powołania ani też nie wspominając o redaktorze czy zespole redakcyjnym. Można jedynie przypuszczać, że sytuacja w nauce polskiej zmieniła się po 1956 r., dzięki czemu polityka naukowa uległa liberalizacji, a regionalne badania naukowe zyskały na znaczeniu. Pierwszym redaktorem czasopisma był Adam Wanke (1906–1971), jednocześnie przez kilkanaście lat członek zwyczajny WTN, rodowity lwowianin, który studia ukończył na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwo-

¹³ Ze *Sprawozdania Sekretarza Generalnego WTN za rok 1960*, [w:] *Sprawozdania WTN seria A*, 1960, t. 15, Wrocław 1962, s. 117.

wie jako uczeń i kontynuator lwowskiej szkoły antropologicznej Jana Czekanowskiego. Po wojnie podjął pracę w Zakładzie Antropologii Uniwersytetu Wrocławskiego oraz współpracował z Wyższą Szkołą Wychowania Fizycznego, a po 1956 r. objął także kierownictwo Zakładu Antropologii PAN¹⁴. W roczniku I nr 1 nie zamieszczono nawet krótkich informacji uzasadniających powstanie tego czasopisma, jednak założyć można, że celem przyświecającym redaktorowi naczelnemu i kolegium redakcyjnemu była chęć informowania zagranicy o stanie nauki polskiej w zakresie badań śląskoznawczych i śląskich (wrocławskich) badaczach zajmujących się tą problematyką. Dlatego też tytuł ten przesyłano bezpłatnie do największych bibliotek na świecie w ramach prowadzonej przez WTN wymiany zagranicznej publikacji naukowych. I tu od razu należy dostrzec rolę A. Wankego jako redaktora „Annales Silesiae”, któremu udało się przeforsować wydawanie tego tytułu, nie w obowiązującym w okresie PRL-u dominującym języku kongresowym, czyli rosyjskim, ale po angielsku. Dlatego rocznik I z 1960 r. nr 1–4 opublikowano nawet w wersji dwujęzycznej, polskiej i angielskiej, lecz rocznik II z 1961 r. nr 1–2 już tylko po angielsku. Można założyć, że koszty translatorskie i wydawnicze okazały się zbyt wysokie jak na możliwości finansowe Towarzystwa, a dodatkowo problemy zdrowotne redaktora naczelnego spowodowały czasowe zawieszenie ukazywania się tego tytułu.

Po pięcioletniej przerwie, od roku 1966/1967, wznowiono „Annales Silesiae” i redaktorstwo tego czasopisma objął Stanisław Hubert (1905–1983), wybitny prawnik z zakresu prawa międzynarodowego publicznego, który studiował na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie i w 1934 r. obronił pracę doktorską, a trzy lata później na tej samej uczelni uzyskał habilitację. Po II wojnie światowej Hubert, podobnie jak Wanke, osiadł we Wrocławiu i związał się zawodowo z Uniwersytetem Wrocławskim. W latach 1960–1966 był przewodniczącym III Wydziału WTN. Nowy redaktor, choć działał krótko, postarał się o dofinansowanie wydania rocznika III nie tylko ze środków własnych WTN, ale też pozyskanych z zasiłku Rady Narodowej m. Wrocławia. Śladem Huberta poszedł Jan Trzynałowski (1912–1995), również lwowianin, teoretyk literatury i edytor, od 1950 r. związany z Wrocławiem i Uniwersyteciem, który w latach 1964–1985, czyli przeszło 20 lat, był sekretarzem generalnym WTN¹⁵. Rocznik IV wydano, podobnie jak poprzedni, przy wsparciu Wydziału Kultury Wojewódzkiej Rady Narodowej. Trzynałowski, po kolejnej pięcioletniej przerwie w ukazywaniu się tego tytułu, podjął się redaktorstwa naczelnego i reaktywował go w roku 1972 i najdłużej ze wszystkich redaktorów, sprawował tę funkcję aż do

¹⁴ Por. W. Stęślicka-Mydlarska, *Adam Wanke*, [w:] *Uczni wrocławscy (1945–1979)*, red. tomu J. Trzynałowski, Wrocław 1980, s. 163–166. Autorka tego biogramu jedynie wspomniała, że „przez kilkanaście lat był też członkiem zwyczajnym WTN”, o inicjatywie powołania i redakcji „Annales Silesiae” nic nie wspominając.

¹⁵ J. Kolbuszewski, *Jan Trzynałowski*, [w:] *Uczni wrocławscy. Członkowie Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego*, część 3: 1953–1996, red. nauk. J. Kolbuszewski, Wrocław 1996, s. 17–23.

1985 r.¹⁶. W latach 1973–1974 nie ukazał się żaden rocznik. Dopiero w 1975 r. wydano rocznik V i od tego momentu do roku 1981 włącznie czasopismo to wychodziło regularnie z wyjątkiem roku 1979 i 1983, do czego przyczyniła się bardzo trudna sytuacja społeczno-polityczna w kraju. Od roku 1972 drukowanie „Annales Silesiae” zlecono Zakładowi Narodowemu im. Ossolińskich — Wydawnictwo (Wrocław). Pociągnęło to za sobą również zmianę szaty graficznej tego tytułu, w tym okładki i strony tytułowej. Trzynadlowski starał się o to, by każdy rocznik był bogato ilustrowany, przy czym najczęściej zamieszczano fotografie czarno-białe, a także od tego momentu do każdego numeru spis ilustracji. Wówczas nastąpiła także zmiana instytucji finansującej ten tytuł. W latach 1975–1992 wydawano „Annales Silesiae” z pomocą finansową Polskiej Akademii Nauk, co miało wpływ na stabilizację funduszy przeznaczonych na publikację tego periodyku i jego dalszy rozwój. W roku 1981 ukazały się nawet dwa roczniki X i XI, co później się już nie powtórzyło. Niestety, radykalne zmiany polityczne i społeczne przełomu lat 70. i 80. XX wieku, obejmujące także naukę polską, szybko zakończyły się wprowadzeniem 13 grudnia 1981 r. na terenie całego kraju stanu wojennego i zawieszeniem działalności towarzystw naukowych. Od rocznika XI z 1981 r. wydawcą „Annales Silesiae” był już tylko Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk (Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź). Od kolejnego roku 1982 drukowano ten tytuł w Drukarni Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (Poznań, ul. Fredry 10), by w roku 1986 powrócić do współpracy w tym zakresie z Wrocławską Drukarnią Naukową.

W 1986 r. redaktorem naczelnym został Jacek Kolbuszewski (1938–2022), wybitny historyk literatury, już od studiów związany z Uniwersytetem Wrocławskim, a później również jako pracownik naukowy, wieloletni i bardzo zasłużony członek WTN¹⁷. Nowy redaktor odszedł od wydawania „Annales Silesiae” wyłącznie w języku angielskim. Po transformacji ustrojowej, od tomu XX (1990) do XXXVI (2009) drukowano ten tytuł wyłącznie po polsku. Jeszcze w tomie XVI znalazły się artykuły głównie w języku francuskim oraz w polskim. We wstępie do tego tomu Kolbuszewski jako nowy redaktor podkreślił:

Ce volume a été rédigé par un nouveau rédacteur: c'est pourquoi il diffère un peu des précédents, bien que nous voulions continuer la tradition créée par la professeur Jan Trzynadlowski qui rédige «Annales Silesiae» pendant quinze ans. Cette traditions est importante pour le milieu scientifique de la Silésie et nous tenons à remercier monsieur Trzynadlowski [...]¹⁸.

¹⁶ Za redaktorstwa naczelnego Jana Trzynadlowskiego na stronie przedtytułowej nie zawarto informacji o Radzie Redakcyjnej tego czasopisma, tak jak to było we wcześniejszych tomach/numerach.

¹⁷ Jacek Kolbuszewski, „Góry — Literatura — Kultura”, t. 7: 2013, s. 7–9, online: <https://wuwr.pl/glk/article/view/2464/2392> [dostęp: 12.10.2024].

¹⁸ W tłumaczeniu: „Niniejszy tom został opracowany przez nowego redaktora, dlatego różni się nieco od poprzednich, choć chcemy kontynuować tradycję stworzoną przez profesora Jana Trzynadlow-

Starając się wprowadzić zmiany w roczniku XXVI z 1996 r., do tytułu „Annales Silesiae” dodano podtytuł: „Rocznik Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego poświęcony problematyce śląskiej”. W ten sposób nawiązano do początków tego czasopisma i idei publikacji tekstów opartych na najnowszych badaniach śląskoznawczych. Powołany został również Komitet Wydawniczy WTN: Adam Chełmoński, Adam Galos, Mieczysław Inglot i Jacek Kolbuszewski. W 1987 r. nie ukazał się kolejny rocznik, ale już w 1988 r. wyszły dwa roczniki XVII i XVIII, przy czym pierwszy w całości po angielsku, a drugi w językach polskim, francuskim i angielskim. Roczniki od XX do XXXVI były już tylko wydawane w języku polskim, jedynie streszczenia artykułów zamieszczano w języku angielskim. W 1995 r. zmieniła się drukarnia wydająca „Annales Silesiae”, odtąd była to Oficyna Wydawnicza Oddziału Wrocławskiego PTTK. W tym też czasie Kolbuszewski zrezygnował z podziału materiału publikowanego na łamach tego periodyku na części artykułowe, przeglądowe, recenzyjne i informacyjne na rzecz wydawania numerów tematycznych. Nadal tytuł ten był dotowany przez Komitet Badań Naukowych i wychodził nakładem WTN. W 2003 r. czasopismo zmieniło redaktora, został nim Jerzy Fabiszewski (1936–2024), wybitny profesor nauk przyrodniczych związany z Uniwersytetem Przyrodniczym we Wrocławiu, członek PAN¹⁹. Od rocznika XXXII z 2003 r., poprzez kolejne, wydawane było nadal z pomocą finansową Komitetu Badań Naukowych, ale już przez Wydawnictwo WTN, które częściowo reaktywowano w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku, jednak bez większego sukcesu, stąd krótko działające. Ostatni rocznik XXXVI ukazał się w 2009 r.

Działy i zawartość treściowa „Annales Silesiae”

W zeszycie 1. tomu I w „Słowie od wydawcy” autorstwa Dionizego Smoleńskiego, prezesa WTN zapisano:

Od kilku lat obserwujemy w Polsce, a specjalnie na Ziemiach Zachodnich, gwałtowny wzrost zainteresowań Śląskiem. [...] Powstawały na Śląsku instytucje i instytuty, których zadaniem stało się odkrywanie prawdy o Śląsku na wszystkich polach, których zadaniem stało się tę prawdę o Śląsku całej Polsce i całemu światu do wiadomości podawać. Ta erupcja prac naukowych i publicystycznych o sprawach Śląskich [pisownia oryginalna] musiała zostać ujęta w jakieś sterujące łożysko, co najmniej musiała być zewidencjono-

skiego, który przez piętnaście lat redagował »Annales Silesiae«. Ta tradycja jest ważna dla środowiska naukowego na Śląsku i chcielibyśmy podziękować Panu Trzynałowskiemu”, por. J. Kolbuszewski, *Préface*, „Annales Silesiae” t. XVI: 1986, s. [4].

¹⁹ J. Fabiszewski, https://pl.wikipedia.org/wiki/Jerzy_Fabiszewski [dostęp: 14.10.2024].

wana i omówiona. Rolę koordynatora, recenzenta i rejestratora prac naukowych o sprawach śląskich biorą na siebie „Annales Silesiae”²⁰.

Zgodnie z założeniem zarówno Prezesa WTN, jak i Komitetu Redakcyjnego czasopisma w składzie: Władysław Czapliński, Kazimierz Czyżewski, Julian Czyżewski, Józef Gajek, Stefan Golachowski, Marian Haisig (redaktor bibliografii — Bibliographical Editor), Stefan Inglot, Alfred Jahn, Stefan Macko, Kazimierz Maślankiewicz, Marian Morelowski, Jan Piprek, Stanisław Rospond, Franciszek Ryszka (redaktor części humanistycznej — Editor of Humanities Section), Wincenty Styś, Marian Szyrocki, Stanisław Tołpa, Adam Wanke (redaktor naczelny — Editor-in-Chief), Józef Wąsowicz, Henryk Zieliński, zamiarem stało się powołanie do życia pisma, w którym:

1. będą publikowane artykuły syntetyczne o stanie i perspektywach rozwojowych poszczególnych gałęzi wiedzy o Śląsku;
2. spełnią one kierunkową rolę w rozwoju tej gałęzi wiedzy, gdyż przedstawienie jej aktualnego stanu i perspektyw rozwojowych nasunie dalsze tematy koniczne do opracowań;
3. recenzje prac dotyczących Śląska będą oddziaływać na tematykę i wartość prac następnych, tworząc przez to planowy gmach wiedzy;
4. znajdzie się w nim bibliografia literatury o tematyce śląskiej, w założeniu pomocna w tworzeniu nowych dzieł, a przede wszystkim w poznawaniu problemów Śląska;
5. wokół pierwszego regionalnego czasopisma naukowego gromadzić się będą uczeni ze wszystkich dziedzin nauki ukierunkowanej na tematykę śląską, a przede wszystkim zaplecze naukowe składające się z ponad 60 członków wszystkich wydziałów WTN zgromadzonych w Komisji Śląskiej;
6. zawarta w „Annales Silesiae” tematyka dotrze do jak najszerszych kręgów odbiorców, szczególnie zagranicznych²¹.

Dążąc do realizacji tych wszystkich założeń (szczególnie ostatnich z wyżej wymienionych), redakcja postanowiła, że czasopismo to powinno się ukazywać w dwóch językach: polskim i angielskim. I tu do głosu doszła socjalistyczna ideologia, ponieważ — jak napisano w słowie od wydawcy — tematy w nim zawarte

powinny być najszerzej znane w świecie, gdyż podanie do szerszej wiadomości źródłowej prac naukowych o Śląsku będzie najlepszą bronią w walce z rewizjonistyczną propagandą nie przebiegającą ani w metodach, ani w środkach dla osiągnięcia swych celów. Brak odporu z naszej strony stwarzałby pozory zwycięstw argumentom rewizjonizmu²².

Numer pierwszy zawierał część artykułową, obejmującą cztery teksty. Należy zaznaczyć, że dodatkowo (tylko do angielskich tłumaczeń tekstów) dołączano mapy,

²⁰ D. Smoleński, *Od wydawcy*, „Annales Silesiae”, t. I: 1960, nr 1, s. 6.

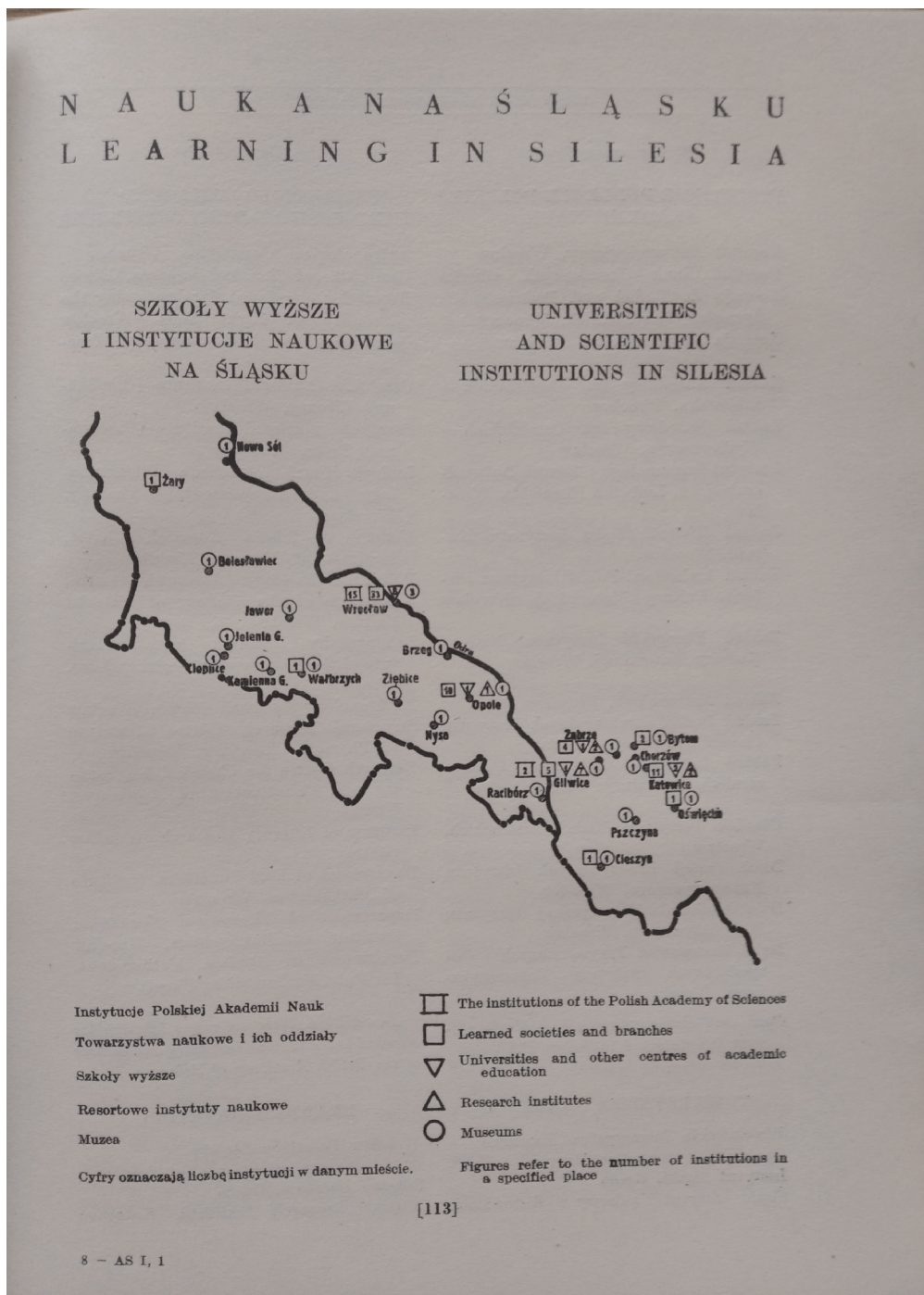
²¹ Tamże.

²² Tamże.

plany oraz ryciny i zdjęcia, a także „Piśmiennictwo — Bibliography”, czyli alfabetyczny wykaz publikacji (najczęściej jednak w języku polskim) wraz z opisem bibliograficznym, wykorzystanych w artykule. Wydaje się to uzasadnione, gdyż dążono do niepowielania w dwóch miejscach tego samego materiału. Kolejna część, zatytułowana „Nauka na Śląsku — Learning in Silesia”, obejmowała prezentację wszystkich szkół wyższych i innych instytucji naukowych działających w tym regionie (najwięcej z Wrocławia, Opola, Gliwic, Katowic i Zabrze) z podziałem na: 1) Instytuty PAN, 2) Towarzystwa naukowe i ich oddziały, 3) Szkoły wyższe, 4) Resortowe instytucje naukowe, 5) Muzea (również w takich miastach jak np. Żary i Nowa Sól, które historycznie przynależały do Śląska, a później włączone zostały do województwa lubuskiego). W kolejnych tomach opisywano dokładnie działalność powojenną wybranych instytucji działających na Śląsku, jednak jeżeli miały wcześniejsze korzenie, sprzed 1939 r., to prezentowano je na tle historycznym. Co ciekawe, część ta była niekiedy bardziej obszerna (dokładnie omawiano aż 5–6 instytucji naukowych) niż artykułowa (najczęściej publikowano 1–3 artykuły). Nie wiadomo, dlaczego jedynie w roczniku I numer 4 dołączono *Wykaz nazwisk w układzie alfabetycznym*. W obrębie rocznika I składającego się z 4 numerów i rocznika II (2 numery) numeracja stron była ciągła, później każdy rocznik miał odrębną paginację. W roczniku II z 1961 r. tomy 1. i 2. ukazały się tylko w języku angielskim. Później nastąpiła przerwa w wydawaniu tego tytułu, trwająca do 1965 r.

Zmiana układu czasopisma nastąpiła od rocznika V z 1975 r. Wówczas w każdym tomie publikowano treści z podziałem na dwie części (Part I, Part II): jedna obejmowała artykuły i rozprawy z nauk ścisłych i przyrodniczych, druga dotyczyła nauk humanistycznych i społecznych. Czasami dołączano trzecią (Part III), w której prezentowano teksty dotyczące szeroko pojętej kultury, sztuki i religii²³. Ich kolejność nie zawsze była taka sama, ale w każdej z nich prace pozostawały treściowo spójne i wzajemnie ze sobą powiązane problemowo. Niektóre roczniki w całości poświęcono jednej tematyce, ukierunkowanej na badania w obszarze np. nauk chemicznych, fizycznych, przyrodniczych, kartograficznych (np. cały t. XX z 1990 r.), pedagogicznych, humanistycznych czy społecznych, bądź zawierały przedruk referatów wygłoszonych podczas konferencji organizowanych przez wrocławskie instytucje naukowe. Przykładem niech będzie rocznik XI z 1981 r. zawierający wyłącznie prace będące pokłosem interdyscyplinarnej sesji „Ochrona osobowości człowieka w cywilizacji współczesnej” zorganizowanej przez WTN w dniach 23–24 kwietnia 1979 r. we Wrocławiu, podobnie jak tom XII z 1982 r. zawierający obszerny artykuł Jana Trzynałdowskiego „Nauki humanistyczne i społeczne we Wrocławiu w latach 1945–1980”, wygłoszony wcześniej jako referat podczas uroczystości jubileuszowej 35-lecia nauki polskiej we Wrocławiu, zorganizowanej przez Oddział Wrocławski PAN

²³ Z wyjątkiem t. XI z 1981 r. i t. XV z 1986 r. będących zbiorem prac pokonferencyjnych.

Ryc. 2. Mapa pokazująca szkoły wyższe i instytucje naukowe na Śląsku z pierwszego numeru „Annales Silesiae”

27 maja 1980 r. we Wrocławiu²⁴. Dodatkowo, wybrane roczniki miały charakter ksiąg pamiątkowych, poświęconych wybitnym wrocławskim uczonym, szczególnie zasłużonym dla WTN (np. t. XVIII z 1988 r. dedykowany Władysławowi Floryanowi²⁵ w osiemdziesiątą rocznicę urodzin).

Jacek Kolbuszewski, już jako kilkuletni redaktor naczelny „Annales Silesiae”, od 1994 r. zmienił znacznie formułę czasopisma. Odtąd nie miało być ono jedynie narzędziem propagowania nauki polskiej na świecie, szczególnie wrocławskiej, ale zostać ukierunkowane na odbiorcę krajowego. Zaczęto wówczas publikować tomy zawierające kilka artykułów, z założenia o charakterze interdyscyplinarnym, które łączył temat przewodni. Nadal jednak powinien być oryginalny, rzadko poruszany na łamach innych czasopism naukowych, a przede wszystkim dotyczyć Śląska. Takim był wydany w 1992 r. t. XXI zatytułowany „Zaolzie”²⁶, którego spis treści celowo zamieszczony w przypisie pokazuje, jak szeroko podchodzono do tematu głównego. Analogicznie t. XXIV z 1994 r. w całości poświęcony został różnym zagadnieniom związanym z kulturową problematyką śmierci, a szczególnie jej śląską, regionalną specyfiką. Z kolei t. XXV z 1995 r. obejmował temat z pogranicza literaturoznawstwa, kultury i etnografii, opisywał bowiem dzieje literatury śląskiej i tematykę śląską w literaturze polskiej. Podobnie w t. XXVI z 1996 r. zamieszczono „prace z historii sztuki, historii kultury, dziejów literatury i prasoznawstwa, historii badań humanistycznych, językoznawczych i literackich [powstałe] w ośrodku katowickim”²⁷. W roczniku XXVII z 1987 r. ujęto prace opisujące „badania przyrodnicze prowadzone na Śląsku, kulturowe wartości śląskiego środowiska naturalnego i związanym z nimi zagadnieniami ochrony przyrody”²⁸. Tematyce obejmującej problematykę religijną, duchowieństwo na Śląsku i ich wpływ na kulturę tego regionu poświęcono rocznik XXVIII z 1998 r. Ostatnie trzy tomy wydane za redaktorstwa Kolbuszewskiego, czyli XXIX, XXX i XXXI, poruszały różne tematy powiązane ze

²⁴ J. Trzynadłowski, *Nauki humanistyczne i społeczne we Wrocławiu w latach 1945–1980*, „Annales Silesiae”, t. XII: 1982, s. 33–64.

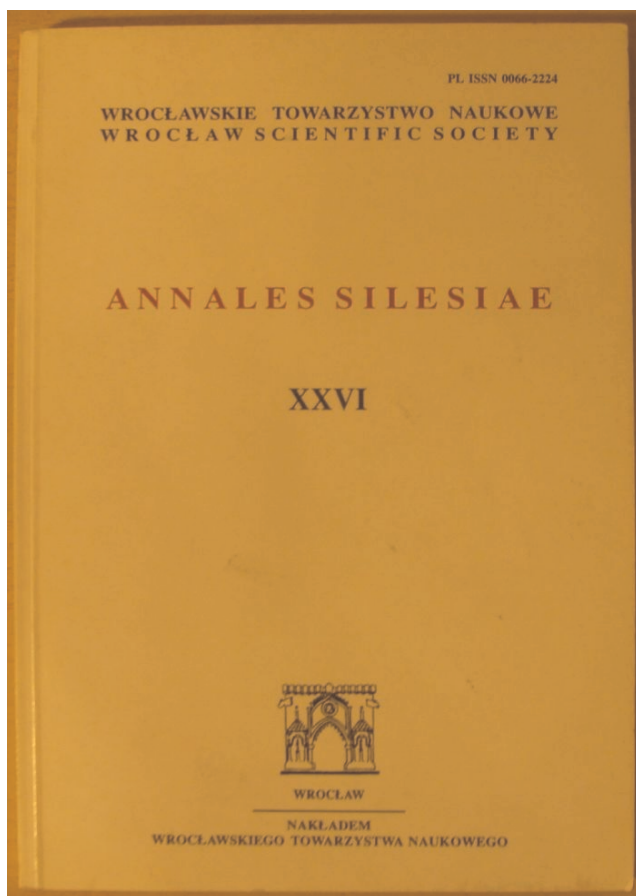
²⁵ Władysław Floryan, wybitny polonista i badacz literatury polskiej. Już w 1937 został powołany na członka przybranego Towarzystwa Naukowego we Lwowie, a w 1947 r. został członkiem zwyczajnym Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. W 1950–1954 był sekretarzem Wydziału Nauk Filologicznych Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. Od 1951 redagował *Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego* (tomy za 1951–1954), a od 1954 był redaktorem naukowym *Prac Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego: Seria A* (37 tomów w 1956–1981), por. J. Czachowska, *Floryan Władysław (1907–1991)*, [w:] *Polscy pisarze i badacze literatury XX i XXI wieku*, Cyfrowy słownik biobibliograficzny, online: <https://pisarzeibadacze.ibl.edu.pl/haslo/1999/floryan-wladyslaw> [dostęp: 22.04.2025].

²⁶ Ten rocznik zawiera takie artykuły, jak: J. Rusnok, *Zaolzie*; J. Kolbuszewski, *Polacy na Zaolziu*; J. Macura, *Walka o język polski w szkołach zaolziańskich oraz troska o podnoszenie jego poziomu*; U. Kaczmarek, *Organizacje kulturalno-oświatowe Polaków na Zaolziu w latach 1945–1989*, W. Sikora, *Obraz literatury polskiej na Zaolziu*, A. Smółka, *Zapomniany pamiętnik Jana Kubisza*.

²⁷ J. Kolbuszewski, *Od Wydawcy*, „Annales Silesiae” vol. XXVI: 1996, s. 5–6.

²⁸ Tenże, *Od Wydawcy*, „Annales Silesiae” vol. XXVII: 1997, s. 7.

Śląskiem w aspekcie historii, literatury, kultury, muzyki, geografii czy religii. Ostatni tom z 2001 r., jaki wyszedł z inicjatywy Kolbuszewskiego, poświęcono florze występującej na Śląsku. Ów temat kontynuował już jego następca jako redaktor Jerzy Fabiszewski zarówno w vol. XXXII z 2003 r., jak i w XXXIII z 2004 r., poświęcając go florze i faunie występującej na Śląsku, szczególnie w rejonie Sudetów, a także Wrocławia i okolic. Kolejne roczniki zaczęły już wychodzić w cyklu dwuletnim, czyli w latach 2005, 2007 i 2009. Tom XXXVI był ostatnim, jaki się ukazał. Należy przypuszczać, że sytuacja finansowa WTN była pozostawała na tyle trudna, że Towarzystwo w następnych latach, podobnie jak większość tego typu instytucji w kraju pozbawionych wsparcia zarówno ministerialnego jak i z PAN, w zasadzie zawiesiło działalność. W przypadku WTN udało się ją reaktywować dopiero w 2019 r. Powoli, ale odzyskuje ono jednak dawny poziom i prestiż.

Ryc. 3. „Annales Silesiae” tom XXVI

Krąg autorski i tematyka artykułów

Ukazujące się bez mała pół wieku „*Annales Silesiae*”, jedynie z kilkoma niewielkimi przerwami, stanowiło forum prezentacji wyników badań prowadzonych w 90% przez członków Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, jednocześnie związanych z instytucjami naukowymi działającymi na Śląsku, a przede wszystkim we Wrocławiu. Pozostałe 10% autorów należało do grona literatów i artystów związanych ze Śląskiem. Zgodnie z misją czasopismo to miało upowszechniać śląską naukę oraz kulturę i sztukę tych ziem na forum międzynarodowym, stąd artykuły i inne materiały w nim publikowane odnosiły się do wybitnych osiągnięć, jakie udało się wypracować naukowcom działającym na określonym terytorium. Wynikało to z faktu, że w latach 60. XX wieku WTN z rangi ogólnego, akademickiego towarzystwa naukowego, będąc pod kuratelą PAN, zostało powoli spychane do roli towarzystwa regionalnego. Aby temu zapobiec — zdaniem J. Kolbuszewskiego — „raz jeszcze sięgnęło po ów ochronny mechanizm mimikry, zwracając się mocniej w stronę problematyki regionalnej i społecznej przydatności. Te poczynania były jednak wielkim sukcesem”²⁹. I takie obszary badań znalazły się na kartach omawianego czasopisma.

Najwięcej autorów publikujących w „*Annales Silesiae*”, w całym okresie jego ukazywania się, było reprezentantami szczególnie trzech wydziałów WTN, z pozostałych włączano się w nieco mniejszym stopniu. Najbardziej aktywny w tym zakresie był Wydział I, Nauk Filologicznych, gdyż wielu jego przedstawicieli pracowało na Wydziale Filologicznym UWr, stąd osobowo okazał się najliczniejszy. Wśród tych autorów wyraźnie wyodrębniają się dwa nurty badań. Pierwszy dotyczył historii języka polskiego na Śląsku, w tym związków językowych w przeszłości i współcześnie. Wiele z tych prac stanowiło prezentację wyników badań onomastycznych, ukierunkowanych na nazewnictwo śląskich miejscowości, regionów, gór i rzek, ich etymologii i pochodzenia z języka niemieckiego. Nazwami miejscowymi i ich polonizacją zajmowali się językoznawcy z UWr Stanisław Bąk (1900–1981)³⁰, Stanisław Rospond (1906–1982) i Jerzy Woronczak (1923–2003) oraz współcześnie Olga Wołńska z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Drugi nurt ukierunkowano na historię literatury na Śląsku, szczególnie polskiej, powiązanej z zabytkami kultury piśmienniczej i problematyką drukarstwa śląskiego. Wśród najczęściej publikujących na łamach omawianego tytułu znalazły się wybitne nazwiska: Władysław Floryan (1907–1991), Mieczysław Klimowicz (1919–2008), Marta Burbianka (1898–1973), Roman Sobol (1926–1982), Roman Kaleta (1924–1989), Jacek Kolbuszewski (1938–2022), ale też współczesnych badaczy literatury polskiej: Władysława Dynaka, Mai

²⁹ J. Kolbuszewski, *Wrocławskie Towarzystwo Naukowe: 75 lat w służbie nauki*, [w:] *75 lat Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. 120 lat tradycji*, pod red. G. Potężny, Wrocław 2021, s. 50.

³⁰ Lata życia podawano tylko w przypadku osób nieżyjących.

Tarnogórskiej, Jana Choroszego, Władysława Sikory, Magdaleny Joncy, Ewy Grzędy czy reprezentującej Uniwersytet Śląski Krystyny Heskiej-Kwaśniewicz. Omawiano też dzieje literatury niemieckiej na Śląsku w pierwszej połowie XIX wieku, o czym pisał germanista Mieczysław Urbanowicz (1920–1970).

Bardzo aktywni w zakresie publikacji w tym periodyku byli członkowie Wydziału II, Nauk Historyczno-Filozoficznych, również zawodowo najliczniej związani z Uniwersytetem Wrocławskim, ale też z innymi wrocławskimi instytucjami naukowymi, takimi jak Instytut Archeologii i Etnografii PAN czy Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Jeszcze do lat 80. XX wieku wiele artykułów było w większości poświęconych zagadnieniom historycznym, co można uzasadnić ideologizacją historii Ziem Odzyskanych i dążeniem władzy ludowej do udokumentowania i wykazania ich polskości i piastowskich korzeni na arenie międzynarodowej. Stąd częstymi autorami publikującymi w „Annales Silesiae” byli historycy Śląska zajmujący się takimi tematami, jak piastowskie korzenie Śląska i Opolszczyzny, m.in. Waław Korta (1919–1999), Lech Leciejewicz (1931–2011), Adam Galos (1924–2013) czy Ryszard Gładkiewicz. Związki polityczne i gospodarcze Śląska z Rzeczpospolitą od XVI do XVIII wieku oraz w okresach późniejszych prezentował na łamach omawianego periodyku Stefan Inglot (1902–1994). Równie sporo uwagi, co oczywiste, poświęcano dziejom Śląska w poszczególnych okresach historycznych oraz zlokalizowanym na Dolnym i Górnym Śląsku miastom Wrocław i Opole czy też mniejszym typu Brzeg, Trzebnica, Kłodzko i Żmigród. Do autorów najczęściej piszących do tego tytułu zaliczają się Karol Maleczyński (1897–1968), Waław Długoborski (1926–2021), twórca Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Józef Gierowski (1922–2006), Henryk Zieliński (1920–1981), Wojciech Wrzesiński (1934–2013) i Krystyn Matwijowski (1936–2017) oraz Leonard Smółka. Należy podkreślić, że artykuły wybitnych uczonych z UŚ w Katowicach: Waława Długoborskiego i Kazimierza Popiołka (1903–1986) dotyczyły głównie dziejów przemysłu i klasy robotniczej na Śląsku.

Na łamach czasopisma również obecna była tematyka dotycząca geografii ziem śląskich oraz kartografii zarówno w ujęciu historycznym, jak i współczesnym. Artykuły poświęcone tej problematyce opublikowali m.in. historyk kartografii Julian Janczak (1932–1995), Roman Wytyczak (1939–2020), Ossolińczyk, kierownik Gabinetu Kartografii, oraz Ewa Krzywicka-Blum, wybitna specjalistka z dziedziny geodezji i kartografii matematycznej, członkini Wydziału VI, Nauk Technicznych, a także Rościław Żerelik, specjalizujący się w historii Śląska w średniowieczu. O archeologii na Śląsku pisał Bogusław Gediga (1933–2022), naukowiec z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN we Wrocławiu. W tym obszarze tematycznym udzielali się także historycy prawa wywodzący się z Wydziału III WTN, Nauk Prawnych i Ekonomicznych. W „Annales Silesiae” wyróżniają się prace Jana Kosika (1919–2008) dotyczące prawa na Śląsku w ujęciu międzynarodowym, a szczególnie omawiające zgromadzenia stanowe na Śląsku w okresie feudalnym autorstwa Kazimierza Orzechowskiego (1923–2009).

Dużo miejsca w „*Annales Silesiae*” zajmowały artykuły dotyczące zgromadzeń zakonnych na Śląsku, przy czym o szczególnie cennych i zabytkowych śląskich bibliotekach klasztornych i zakonnych pisał Bronisław Kocowski (1907–1980), przewodniczący Komisji Bibliografii i Bibliotekoznawstwa WTN. Z kolei rolę księży i zakonnic należących do Kościoła katolickiego w krzewieniu kultury i nauki polskiej na obszarze Śląska, zarówno w przeszłości, jak i obecnie, omówili przedstawiciele młodszego pokolenia badaczy wrocławskich i katowickich, m.in. Igor Borkowski, Małgorzata Łoboz, Katarzyna Tałuc, Magdalena Olejniczak, Agnieszka Brodała. Pojawiały się też węższe tematy dotyczące zabytków funeralnych na Śląsku, w tym cmentarzy i mauzoleów, kościołów i kaplic oraz kalwarii, o których pisali m.in. Agnieszka Zabłocka, Jan Paweł Woronczak, Bogusław Czechowicz i Krysztyna Kossakowska-Jarosz.

Równie intensywnie (jako trzeci z kolei) w upowszechnianie nauki w „*Annales Silesiae*” włączyli się członkowie Wydziału VII, Nauk Rolniczych. Józef Dzierżyc (1921–2000) był autorem artykułu o rolnictwie na Śląsku, a biologię roślin na poszczególnych terenach śląskich omówił Bolesław Świętochowski (1895–1975) z Wyższej Szkoły Rolniczej (obecnie Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu), współorganizator WTN, w 1951 r. pierwszy przewodniczący Wydziału Rolnego. Do omawianego czasopisma o faunie pisali także Zofia Kozikowska (1915–1997), współtwórczyni Muzeum Przyrodniczego UWr, o florze śląskiej — Zofia Gumińska (1917–2006), wieloletnia dyrektorka Ogrodu Botanicznego UWr we Wrocławiu, roślinami leczniczymi występującymi na tym obszarze zajął się botanik Józef Mądalski (1902–1995), o roślinach Sudetów — Jerzy Fabiszewski (1936–2024), członek rzeczywisty PAN. Z kolei na budowie geologicznej tych gór skupił się Józef Oberc (1918–2008), związany z Wydziałem Nauk Przyrodniczych UWr, członek Zarządu WTN, a na tektonice Sudetów — Henryk Teisseyre (1903–1975), twórca tzw. wrocławskiej szkoły tektonicznej. Z kolei park narodowy obszaru Karkonoszy został omówiony przez przyrodnika, ekologę i botanika Stefana Mackę (1899–1967), a parki krajobrazowe na Dolnym Śląsku zaprezentował obszernie Alfred Borkowski (1937–2018), długoletni kustosz Muzeum Przyrodniczego w Jeleniej Górze-Cieplicach. Na łamach „*Annales Silesiae*” publikowali także przedstawiciele młodszego pokolenia badaczy przyrody, botaniki i ekologii roślin, związani z Uniwersytetem Przyrodniczym we Wrocławiu m.in. Ewa Fudali, Teresa Brej, Mirosława Pietryka, Joanna Pokorny. Nie zabrakło też biologów, m.in. Bronisław Wojtuń opublikował tekst o roślinności Karkonoszy, a Jan Matuła o glonach torfowych na obszarze Dolnego Śląska.

W „*Annales Silesiae*” pojawiały się artykuły z zakresu medycyny, w czym przodowali przedstawiciele Wydziału V, Nauk Lekarskich, najczęściej profesorowie związani zawodowo z Akademią Medyczną we Wrocławiu. Lecnictwem, szpitalami i służbą zdrowia na Dolnym Śląsku zajęli się w artykułach m.in. chirurg Michał Krauss (1927–2010) oraz internista i angiolog Józef Kaniak (1909–1984). Publikowano też prace z zakresu historii medycyny, przodował w tym zakresie jako autor

dr Leszek Barg (1924–2020), długoletni dyrektor Biblioteki Głównej AM we Wrocławiu, honorowy członek WTN. O osiągnięciach weterynarii i jej znaczeniu dla ludności wiejskiej pisał Jan Zarzycki (1921–2005), związany zarówno z Akademią Medyczną, jak i Wyższą Szkołą Rolniczą we Wrocławiu.

Przedstawiciele Wydziału VI, Nauk Technicznych również, choć rzadziej, publikowali w tym czasopiśmie swoje prace, na uwagę zasługuje Jan Trojak (1913–1994), prof. dr h.c. PWR, omawiający przemysł na Dolnym Śląsku. Kilka artykułów było poświęconych urbanistyce i architekturze Dolnego Śląska. O konserwacji zabytków pisał Tadeusz Broniewski (1894–1976), a o historii ich powstania i rewitalizacji, szczególnie zabytków wrocławskich, ale też w innych większych miastach tego regionu — Olgierd Czerner (1920–2020), założyciel i długoletni dyrektor Muzeum Architektury we Wrocławiu.

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że w „Annales Silesiae” wiele uwagi skupiono na prezentacji osiągnięć w zakresie nauki, sztuki i kultury polskiej na Śląsku na tle historycznym, w co angażowali się zarówno członkowie WTN z różnych Wydziałów, jak i osoby spoza tego kręgu, powiązane z działającymi podobnego typu instytucjami. W ujęciu historycznym pojawiał się temat studentów polskich na Śląsku w XIX wieku. Pośród tych trzech, wcześniej wymienionych obszarów, czyli nauki, sztuki i kultury, najwięcej prac odnotowano w zakresie nauki, gdyż na forum tego czasopisma dokonano przeglądu i prezentacji oraz dokonań, działających na Śląsku (głównie we Wrocławiu) szkół wyższych i innych instytucji naukowych. Trudno w tym miejscu wymienić nawet wybrane nazwiska autorów, gdyż było ich zbyt wielu i każdy z nich najczęściej omawiał reprezentowane przez siebie instytucje, już w okresie powojennym. Przykładem może być Dionizy Smoleński (1902–1984) piszący o Politechnice Wrocławskiej czy Stanisław Gruczyński (1937–1983) i Anna Żbikowska-Migoń opisująca wrocławski Instytut Bibliotekoznawstwa. Równie dużo miejsca w omawianym periodyku zajmowała informacja o towarzystwach naukowych i stowarzyszeniach naukowych działających na Śląsku, przeważnie po II wojnie światowej. Spośród autorów piszących na te tematy, szczególnie o WTN, trzeba wymienić wybitnego lekarza Hugona Kowarzyka (1906–1985), współzałożyciela oraz w latach 1974–1985 prezesa WTN, czy profesorów PWR: Włodzimierza Trzebiatowskiego (1906–1982), Janusza Goćkowskiego (1935–2010), Jana Klamuta (1936–2013), Zdzisława Bubnickiego (1938–2006) oraz wielu innych. Na łamach „Annales Silesiae” omawiano sztukę na Śląsku, artykuły na ten temat opublikowali historycy sztuki, m.in. Tadeusz Forowicz, Łukasz Krzywka i Arkadiusz Dobrzyniecki. Pojawiały się prace o muzyce i muzykaniach na Śląsku pióra Marii Zduniak (1934–2011) oraz o zbiorach muzycznych autorstwa historyków książki z kręgu Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu Anieli Kolbuszewskiej i Lucyny Białej. Znajdowały się tam również informacje o teatrach i muzeach oraz innych instytucjach kultury na Śląsku. O bibliotekach szeroko pisał Jan Trzynadłowski (1912–1995), a o archiwach Jerzy Pabisz (1975–1988).

Powyższy przegląd wybranych i najbardziej reprezentatywnych autorów i tematów realizowanych na łamach „Annales Silesiae” pokazuje, że czasopismo to było doceniane przez członków poszczególnych Wydziałów WTN, stąd starali się w nim publikować wyniki swoich badań, aby je szerzej upowszechnić międzynarodowej społeczności naukowej. Najczęściej wywodzili się z rodzimego, wrocławskiego środowiska naukowego, w tym z Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu oraz Wyższej Szkoły Rolniczej (obecnie Uniwersytet Przyrodniczy) we Wrocławiu, ale też i wielu innych instytucji. Chętnie publikowali artykuły pracownicy z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz Politechniki Śląskiej w Gliwicach, a także przedstawiciele opolskich instytucji naukowych (oni także najczęściej byli członkami WTN). Pozostali autorzy wywodzą się z instytucji naukowych i kulturalnych z mniejszych miast Dolnego i Górnego Śląska. Najbardziej aktywni byli filolodzy, w tym językoznawcy i historycy literatury, podobnie historycy oraz badacze historii prawa, którzy starali się, częściowo realizując nakaz władzy ludowej, pokazywać w swoich pracach polskość Śląska i jego długowiekową „przynależność do macierzy”, datowaną od czasów piastowskich. Pewnym zaskoczeniem może być duży udział przedstawicieli Wydziału VII, Nauk Rolniczych oraz Wydziału V, Nauk Lekarskich jako autorów artykułów zamieszczanych w tym tytule. Wynikało to z wysokiego poziomu tych nauk w instytucjach wrocławskich, których przedstawiciele wywodzili się ze Lwowa i stale nawiązywali do tradycji lwowskiej, kontynuujących badania zapoczątkowane jeszcze przed II wojną światową i stale wykorzystujących osiągnięcia zagraniczne. Jeżeli chodzi o dyscypliny naukowe, to najliczniej w tym czasopiśmie były reprezentowane nauki o literaturze, nauki historyczne, prawne, inżynieryjne, w tym architektura i urbanistyka, przyrodnicze i medyczne, ale też obecne było w nim muzealnictwo oraz bibliotekoznawstwo i historia książki.

Podsumowanie

„Annales Silesiae” wydawane przez Wrocławskie Towarzystwo Naukowe miało za zadanie propagować wiedzę o Śląsku na arenie międzynarodowej, a także dokonania naukowe badaczy polskich działających po II wojnie światowej, związanych ze śląskimi instytucjami naukowymi, szczególnie wrocławskimi. Początkowo tytuł ten ukazywał się w językach kongresowych i — co należy podkreślić — głównie po angielsku, a nie w wówczas uznawanym w Polsce za najważniejszy obcy — języku rosyjskim. Treści w nim prezentowane mogły zatem docierać do szerszego grona odbiorców zagranicznych. Dużym walorem tego czasopisma był szeroki przekrój tematyczny: od nauk historycznych (historii literatury, historii książki i bibliotek, historii języka, historii prawa, historii budownictwa i architektury, historii naturalnej, historii przemysłu itp.) poprzez ścisłe i techniczne aż do przyrodniczych. Na jego

łamach publikowali wybitni uczeni związani jeszcze z nauką przedwojenną, szczególnie lwowską, ale też i nowe pokolenie badaczy wyrosłe już na polskim Śląsku.

Od momentu publikacji prac tylko po polsku, nawet wzbogaconych o streszczenia w języku angielskim, co miało miejsce po transformacji ustrojowej, tytuł ten, mimo wysokiego poziomu merytorycznego, o co niewątpliwie dbali redaktorzy, zarówno Jacek Kolbuszewski, jak i Jerzy Fabiszewski, stał się kolejnym czasopismem krajowym dodatkowo wychodzącym w niskim nakładzie i ukierunkowanym głównie na zagadnienia humanistyczno-społeczne, co ograniczyło znacznie grupę jego odbiorców. Przeprowadzone wstępne badania pozwalają na stwierdzenie, że czasopismo „Annales Silesiae” jest na tyle interesujące od strony treściowej, iż powinno się stać przedmiotem szerszych badań prasoznawczych prowadzących do powstania jego monografii naukowej. Obszerna prezentacja — w oparciu o sporządzoną z autopsji bibliografię zawartości tego tytułu — osiągnąć nauki wrocławskiej i prac wielu wybitnych badaczy związanych ze Śląskiem w latach 1960–2009, czyli niemal pół wieku, którzy w niekwestionowany sposób znacząco przyczynili się do rozwoju nauki polskiej i jej recepcji na arenie międzynarodowej, stanowiłaby duży wkład do pokazania bogatej historii Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, które w czerwcu 2026 r. będzie obchodziło 80-lecie swojego istnienia.

Bibliografia

Źródła

„Annales Silesiae” 1960–2009.

Opracowania

75 lat Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, 120 lat tradycji lwowskiej, pod red. G. Potężny, Wrocław 2021.

Dziedzictwo wydawnicze TPNP, TNL i WTN 1901–2022, red. G. Potężny, Wrocław 2022.

Jacek Kolbuszewski, https://pl.wikipedia.org/wiki/Jacek_Kolbuszewski [dostęp: 12.10.2024].

Jerzy Fabiszewski, https://pl.wikipedia.org/wiki/Jerzy_Fabiszewski [dostęp: 14.10.2024].

Kolbuszewski J., Jan Trzynadłowski, [w:] *Uczeni wrocławscy. Członkowie Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego*, część 3: 1953–1996, red. nauk. J. Kolbuszewski, Wrocław 1996, s. 17–23.

Koredczuk B., *Badania nad książką, biblioteką i informacją w kręgu towarzystw naukowych. Komisja Bibliologii i Bibliotekoznawstwa WTN (1953–2003)*, Wrocław 2021.

Koredczuk B., *Powstanie i rozwój towarzystw naukowych we Wrocławiu w latach 1945–1949*, [w:] *Dokonania regionalnego ruchu naukowego w Polsce. W dwudziestolecie Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, pod red. D. Wańki, Kalisz 2008, s. 59–72.

Nowak P., *Powojenna prasa naukowa w Polsce. Rozmiary produkcji i wybrane czynniki rozwoju*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1999, nr 1–2, s. 129–142.

- Stęślicka-Mydlarska W., *Adam Wanke*, [w:] *Uczni wrocławscy (1945–1979)*, red. tomu J. Trzynadłowski, Wrocław 1980, s. 163–166.
- Trzynadłowski J., *Nauki humanistyczne i społeczne we Wrocławiu w latach 1945–1980*, „*Annales Silesiae*”, t. XII: 1982, s. 33–64.
- Wrocławskie Towarzystwo Naukowe 1946–1996*, red. M. Inglot, Wrocław 1996.
- Wrona G., *Wrocławskie czasopisma społecznego ruchu naukowego w latach 1945–2007*, [w:] *Prasa Dolnego Śląska — teoria, tradycja, współczesność*, red. J. Jarowiecki, G. Nieć, Wrocław 2007, s. 163–170.
- Wrzosek A., *Dolny Śląsk*, [w:] *Odbudowa Ziemi Odzyskanych (1945–1955)*, red. K. Piwoński, S. Zajchowska, Poznań 1957, s. 81–120.
- Wyrzykowska M., „*Annales Silesiae*”, [w:] *Encyklopedia Wrocławia*, red. nauk. J. Harasimowicz, wyd. II popr. i uzupeł., Wrocław 2001, s. 32.
- Zajac R.M., *Czasopisma popularnonaukowe w Polsce w latach 1945–1989*, Kraków 2016.